
СИНКРЕТИЗАМ АГОНА, АТЛЕТИЗМА И РАТА У АНТИЧКОЈ ГРЧКОЈ

Виолета Шиљак¹, Војкан Селаковић¹

¹ Факултет за менаџмент у спорту, Алфа универзитет, Београд, Србија

УДК 796.42(38)
796/799

САЖЕТАК

Упркос чињеници да је ратовање најчешћа тема античких Грчких писаца и уметника, и да је готово свака генерација античких Грка била сведок или савременик неком од мноштва ратних сукоба и похода, карактеристике ратовања у Грчкој, као и терминологија која је коришћена за њено описивање, откривају контекст који значајно одступа од устаљене људске праксе. Можда неуобичајено, ратовање у античкој Грчкој није било руковођено уобичајеним мотивима иза ове врсте конфликта, већ је, можда изненађујуће, мотив за рат лежао у истом нагону који је створио античке атлетске Игре, *агону*, нагону за надметањем. Циљ овога рада је да укаже на агонални карактер старих Грка који је утицао на њихова достигнућа како у атлетским/спортским надметањима, тако и у ратним приликама. У раду су примењени историјски метод и метод теоријске анализе. Резултати истраживања указују на присутност међусобног прожимања атлетизма и вођења ратова у античкој Грчкој.

Кључне речи: нагон за надметањем, античка Грчка, спорт, рат,

Аутор за кореспонденцију
Виолета Шиљак
violeta.siljak@alfa.edu.rs

УВОД

Антички грчки термин *агон*, означава апстрактни концепт часног ривалитета испољен кроз нагон за надметањем у сферама физичких или интелектуалних подвига. Као такав, *агон* је био једна од главних сила покретача читавог грчког друштва, које је било формирано око жеље и потребе за обезбеђивањем сопственог *клеоса* (славе), и *тима* (части) која из те славе произилази, кроз јавно приказивање сопствене врлине и изврности (*арете*) у било ком облику. Врлина и исказана изврност, нарочито атлетска, у умовима античких Грка, оправдавала је и указивала на право на политички или социјални ауторитет. Према Аристотелу, *арете*, било индивидуална или групна, једна је од карактеристика које су давале легитимитет појединцима у покушају да се домогну власти и одрже је¹, полисима да утврде доминацију над непријатељима или хегемонију², а осталим Грцима прилику да стекну друштвену препознатљивост и достигну идеал лагодног живота³. *Агон*, било у форми ратних похода⁴, било атлетских надметања⁵, што су све коришћена значења те речи, била су један од најпогоднијих алата за одређивање и оцењивање те изврности.

ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И МЕТОД РАДА

Предмет овог истраживања се односи на синкретизам агона, атлетизма и рата у античкој Грчкој. Циљ рада је да укаже на агонални карактер старих Грка који је утицао на њихова достигнућа како у атлетским/спортским надметањима, тако и у ратним приликама. У раду су примењени историјски метод и метод теоријске анализе.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Агон као мотив за рат у античкој Грчкој

Често се као главни узрок грчких ратова наводи жеља за обезбеђивањем материјалног богатства, као једног од неопходних алата за

¹ Ross, W. D. *The Works of Aristotle* (Chicago: Encyclopædia Britannica, 1952), 2960.

² Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 63

³ Ross, W. D. "Nicomachean Ethics." U *The Works of Aristotle*, (Chicago: Encyclopædia Britannica, 1952), 2761-2787.

⁴ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 231

⁵ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 281

исказивање сопствене *арете*, или у неким случајевима необуздане и упорне похлепе грчке аристократије, било кроз проширење територије, било кроз ратни плен, новац од откупа или оробљавања заробљеника, прихода са окупираних или поробљених територија и сл.

Међутим, територије за које су се Грци обично борили били су, према Херодоту, „мали парчићи не претерано добре земље”⁶ а новац од откупа заробљеника (којих је било у занемаривом проценту), за неки приметан профит, тек нешто виши од наднице робова⁷. Оклопи и оружје, иако слатке и драгоцене премије, у ратовима са губицима испод 5%⁸ биле су премали фактори, а пљачка руралних територија обично онемогућена чињеницом да су она махом била унапред евакуисана. Чак је и исход рата који је доносио нешто већи приход, оробљавање читавог града⁹ изузетно редак да би био значајан за одређивање материјалног фактора као одлучујућег мотива.

Шта више, постоје бројни примери видљиве незаинтересованости према освојеној територији¹⁰, или чак самом њеном заузимању¹¹. Из ових примера се може закључити да је материјална или стратешка вредност територије била далеко мање значајна него доказивање супериорности над непријатељем у директном надметању војне снаге, и да се мотив за сам сукоб налазио на сасвим другом месту.

У ствари, са аспекта амбициозне грчке аристократије, нарочито оне са претензијама ка хегемонији (попут Спарте), у овим примерима нема ничег апстрактног или нелогичног. Оно што је било битно је остварено, а то је победа и јавна потврда доминације над супарником. Аристотел је приметио да „људи чине највеће акте неправде због супериорности, не због неопходности”, корен свих конфликта био је похлепна жеља за више, „да ли због имовине или части и славе, или свега тога”¹². Просперитетно друштво временом је постајало амбициозно, а из те амбиције се рађао агресивни презир према другима, за који су Грци чак имали и име – *хибрис*.

⁶ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 51

⁷ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 229

⁸ Krentz, Peter. "Casualties in Hoplite Battles" (*Greek, Roman and Byzantine Studies*, 26:1, 1985), 20

⁹ Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 307, 366-367.

¹⁰ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), стр. 103; Jowett, Benjamin. *Thucydides* (2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1900), 112.

¹¹ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 229-231

¹² Ross, W. D. *The Works of Aristotle* (Chicago: Encyclopædia Britannica, 1952), 2832-2833

Сл. 1 Један од најранијих приказа масовног ратовања ван митолошког контекста у Грчкој. Протокоринћански арибалос (посуда за уље), око 640.год.п.н.е. © Cecil Smith, JHS vol.11, 1890

„Ситост рађа хибрис“¹³ тврдили су антички писци. Грчки ратови нису били борбе за голи живот и преживљавање, већ ескалација ривалитета, где је сваки успех рађао жељу и потребу за новим, већим подвигом.

Грчки рат је био *агон*, у свом најдеструктивнијем облику (сл. 1). Моћ и материјални ресурси неминовно су били улог у бескрајним борбама за хегемонију, локалну, регионалну или глобалну, али Грци су и сами јасно видели ове конфликте првенствено као борбе са „славу и част“, као *агоне*, уживајући у ласкању себи док размишљају о варварима са Истока који их гледају забезекнуто питајући се: „Какви ли су то људи, када се надмећу не за новац већ за славу победе“¹⁴.

И у самом оружаном сукобу се очекивао ривалитет и надметање, како непријатеља, у смислу очигледног надметања зарађених страна, тако и савезника, у смислу првенства¹⁵ То је важило како за читаве армије, тако и за појединце¹⁶. Постојао је чак и, до одређене мере озваничен, избор за најбоље и најистакнутије појединце у борби. Чак је и само васпитање будућих ратника од малих ногу било обликовано атлетским тренингом и надметањем¹⁷.

Ситуација се није мењала ни касније, па су, у Спарти на пример, ван уобичајеног вертикалног напредовања у војној каријери, само најбољи

¹³ Podlecki, Anthony J. *The Early Greek Poets and Their times* (Vancouver: University of British Columbia Press, 1984), 132

¹⁴ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 25-27

¹⁵ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 409, 279

¹⁶ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 231,247,543-545

¹⁷ Papapostolou, Metaxia, Pantelis Konstantinakos, Costas Mountakis, and Kostas Georgiadis. "Rites Of Passage And Their Role In The Socialization Of The Spartan Youth." (*Choregia*: 43-52, 2010), 48

ратници били бирани међу три стотине¹⁸ припадника почасне краљеве гарде, *инеја*, док је највећа част, да се боре у рату поред самог краља, чувајући га, била резервисана само за овенчане победнике на неким од атлетских фестивала¹⁹.

Веза рата и атлетизма у античкој Грчкој

Да је рат формирао античко грчко друштво можда је преамбициозно закључити, али да је обликовао атлетска надметања и спортску културу је евидентно. Атлетизам и рат су у Грчкој били неодвојиви. Оба тестови физичке и менталне способности, карактера и морала, оба простори израженог антагонизма и узбурканих емоција. Са једне стране атлетске активности допуњавале су ратне, не само због своје очигледне улоге у физичкој обуци ратника, и у самој, технолошки осиромашеној борби, већ и због стимулације и охрабрења ратоборности што је била битна карика у одгоју младића у Грчкој, нарочито у неким полисима.

Са друге стране, атлетска надметања настала су као алтернатива рату, замена која исти нагон и акумулирану снагу ратничке класе у доколици каналише у мање опасну или мање смртоносну активност. Ратници, као обично најбоље атлете, ипак „нису могли учествовати на атлетским надметањима ако повремено не престану са ратовањем“²⁰

Међутим, рат и атлетизам могу се посматрати и као паралелне манифестације једног истог нагона за надметањем у врло агресивној форми, као различити изражаји истог нагона условљени ратним или мирнодопским условима. Атлетска такмичења и само васпитање младих атлета обликовано је „ратним окружењем, припремом за рат и ратна дејства у којима су били садржани елементи атлетских активности“²¹ (сл. 2).

Демонстрацијом своје физичке надмоћи на атлетским надметањима, некада у околностима веома сличним ратним²² (сл. 3), појединац је објављивао своју способност да ратује, преживи, заштити своје, и победи. Чак су и обичаји прославе победе у неком атлетском надметању директно проистекле и од обичаја жртвовања након војне победе, славе и захвалнице

¹⁸ Godley, A. D. *Herodotus* (London: W. Heinemann, 1921), 127

¹⁹ Perrin, Bernadotte. *Plutarch's Lives*. (Vol. 2. London: W. Heinemann, 1914), 92

²⁰ Шиљак, Виолета, Мијатовић, Слађана & Парчина, Ивана. "Политика и Олимпијске игре", (*Теме*, 37(2), 2013), 889.

²¹ Стефановић, Ђорђе. *Теорија и пракса спортског тренинга* (Београд: Факултет спорта и физичког васпитања, 2006), 11

²² *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić* (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 383.

боговима који су у том одсудном тренутку стајали уз победнике²³. Свакако не би требало игнорисати ни чињеницу да су припадници, традиционално ратоборног, дорског грчког етноса (Коринћани, Кротоњани, Аргивљани, Месењани, Крићани и Спартанци) остварили неупоредиво више победа на Панхеленским играма него припадници било ког другог етноса у Грчкој.

Сл. 2 Овенчан ратни шлем, награда за победу на атлетском надметању. Детаљ са архајске црнофигуралне амфоре, Атика, 575-550.п.н.е.

Сл. 3 Развој атлетских дисциплина блиско је пратио усавршавање метода ратовања. Панкратион, ратничка вештина, постаје део Игара у Олимпији 648.год.п.н.е. Црнофигурални скифос (посуда за пиће), Атика, око 500.п.н.е.

Надметања се рађају из потребе да се обезбеди опстанак и установи надмоћ над супарничким снагама, из жеље за комуникацијом међу разједињеним племенама²⁴, али и друштвеном препознатљивошћу.

Као основно средство надметања јавља се напор, који мобилише све физичке и менталне моћи зарад постизања најбољег могућег резултата на датом надметању, дефинисан термином *атла*, са значењем такмичења или напора, подвига за који се добија награда²⁵– кореном данашњих речи атлета и атлетика.

²³ Burnett, Anne Pippin. *The art of Bacchylides* (Cambridge, Mass: Published for Oberlin College by Harvard University Press, 1985) , 38.

²⁴ Шилџак, Виолета. *Олимпијизам* (Алфа универзитет – Факултет за менаџмент у спорту, 2013), 8

²⁵ *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić* (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 128-136

Термин је, иначе, у изворном облику, у једнини – *атлон*, означавао и саму награду за надметање²⁶, била та награда на спортском надметању или ратни плен у војном сукобу. *Атла* као спортска активност, значење које је нама најразумљивије због изведеница које и данас користимо, код Хомера представља омиљену форму доколичарске рекреације. Ахилевим Мирмидонцима²⁷, као и бесрамним удварачима Одисејевог Пенелопе²⁸. Ова нејасна лингвистичка линија разграничења различитих значења термина *атла*, заправо осликава комплементарност ова два света у античкој Грчкој.

Како је супериорност владајућег слоја, и сам њен успон на ту лидерску позицију у друштву одређен, између осталог, његовом *арете*, сваки изазов те *арете* могао се претворити у опасно политичко оруђе како у унутрашњој тако и у спољној политици. У време рата, као једне врсте тог изазова, припадници друштвене елите могли су потврдити своју извршност или доминацију својим активностима у рату или сличном оружаном сукобу, **стичући клеос, али и акумулирајући ратни плен, који се претакао у моћ**. Пандан таквим изазовима, у доба мира, била су агонална атлетска такмичења.

Тако атлетска надметања, тек једна од форми *атле*, релативно брзо, постају опште прихваћена, неупоредиво јефтинија и значајно мање опасна форма установљавана или одбране политичког и друштвеног ауторитета, која остаје верна највишим идеалима мушкости у античкој Грчкој. Ово, на пример, најбоље илуструје пример Килона, зета Теагена, тиранина Мегаре, који је 630.п.н.е. покушао насилно да преузме власт у Атини покушавајући да славу коју је имао, будући да је био олимпијски победник, преточи у апсолутну власт над читавим једним полисом.

Политички епилог приче тренутно није тема, али је значајна Тукидидова тврдња, да је читав покушај пуча, тачније његов тајминг, заправо одређен, ако не и омогућен, Килоновим статусом олимпијског победника²⁹.

²⁶ *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić* (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 396-400

²⁷ *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić* (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 38

²⁸ *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić* (3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912), 51

²⁹ Jowett, Benjamin. *Thucydides* (2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1900), 82.

ЗАКЉУЧАК

Добијени резултати у овом истраживању указују на сагледавање и разјашњавање феномена агона код старих Грка, који је је био присутан и нераскидиво повезан, како у ратовима, тако и на спортским надметањима. Насупрот уобичајеној слици ратовања као омасовљеног насиља са јасним циљем прибављања одређене материјалне добити (у виду новца, земљишта, робова и сл.), ратови у Грчкој игнорисали су ове уобичајене покретаче и били руковођени истим нагонима који су стајали иза Панхеленских атлетских надметања. Ратови у Грчкој су, као и атлетске Игре, били фокусирана ескалација ривалитета, последица тврдњи о политичкој или војној доминацији и оспоравања тих тврдњи. Светови ратништва и атлетизма релативно су рано постали комплементарни. Чак је атлетско надметање, за кратко време, постао алтернативан, мирнодопски начин установљавања или одбране политичког или друштвеног ауторитета, и остваривања највиших друштвених идеала. Тако је препознавање и дефинисање мотива и идеологије иза спорта и рата у античкој Грчкој, као и њихове међусобне везе, неопходно за потпуно разумевање и поштовање античких спортских традиција, али и како би се избегло санирање историје спорта, и њено селективно интерпретирање, све из жеље да се она постави у савремени, друштвено прихватљивији контекст.

ЛИТЕРАТУРА

1. Burnett, Anne Pippin. *The art of Bacchylides*. Cambridge, Mass: Published for Oberlin College by Harvard University Press, 1985.
2. Butler, Samuel. *The Odyssey*. Champaign, Ill.: Project Gutenberg, 1998.
3. Godley, A. D. *Herodotus*. London: W. Heinemann, 1921.
4. *Homerova Ilijada: Preveo Tomo Maretić*. 3. Izd., ed. Zagreb: Matica Hrvatska, 1912.
5. Jowett, Benjamin. *Thucydides*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1900.
6. Krentz, Peter. "Casualties in Hoplite Battles", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 26:1, 1985.
7. Papapostolou, Metaxia, Pantelis Konstantinakos, Costas Mountakis, and Kostas Georgiadis. "Rites Of Passage And Their Role In The Socialization Of The Spartan Youth." *Choregia*: 43-52.
8. Perrin, Bernadotte. *Plutarch's Lives*. Vol. 2. London: W. Heinemann, 1914.
9. Podlecki, Anthony J. *The Early Greek Poets and Their times*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1984.
10. Ross, W. D. "Nicomachean Ethics." U *The Works of Aristotle*, Chicago: Encyclopædia Britannica, 1952.
11. Ross, W. D. *The Works of Aristotle*. Chicago: Encyclopædia Britannica, 1952.

12. Стефановић, Ђорђе. *Теорија и пракса спортског тренинга*. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања, 2006.
13. Шилјак, Виолета, Мијатовић, Слађана & Парчина, Ивана. "Политика и Олимпијске игре", *Теме*, 37(2), 2013.
14. Шилјак, Виолета. *Олимпизам*. Алфа универзитет – Факултет за менаџмент у спорту, 2013.

SYNCRETISM OF AGON, ATHLETICISM AND WAR IN ANCIENT GREECE

SUMMARY

Despite the fact that warfare was the most frequent subject of Greek writers and artists as well as the fact that almost every generation of ancient Greeks witnessed or participated in numerous war clashes and campaigns, the features of Greek warfare and terminology used in its description, reveal the context which differs significantly from the usual practice. It may seem unusual, but warfare in the ancient Greece was not induced by conventional motives that used to start conflicts, but by the same drive that led to the creation of ancient athletic Games, which was *agon*, the spirit of competition. The purpose of this work is to point out the agonal nature of the ancient Greeks, which affected their achievements in athletic competitions as well as at the battlefield. The historical method and the method of theoretical analysis were used in this paper. The results of research suggest that there were mutual permeation of athleticism and warfare in the ancient Greece.

Key words: agon, ancient Greece, sport, warfare

СИНКРЕТИЗМ АГОНА, АТЛЕТИЗМА И ВОЙНЫ В ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ

РЕЗЮМЕ

Несмотря на то, что война наиболее общая тема древних греческих писателей и художников и, что почти каждое поколение древних греков было современником какой-то из множества войн и завоеваний, характеристики войн в Греции, а также терминологии, которая использовалась для описания, раскрывают контекст, который значительно отклоняется от обычной человеческой практики. Возможно это звучит необычно, что война в Древней Греции не руководствовалась обычными мотивами этих видов конфликтов, но, как это ни удивительно, мотивом для войн являлся тот же импульс, который создал древние игры, агон, желание конкурировать. Целью данной

работы является освещение агонального характера древних греков, который повлиял на их достижения как в атлетических / спортивных мероприятиях, а также и в военное время. В статье применяется исторический метод и метод теоретического анализа. Результаты исследования указывают на наличие конвергенции атлетизма и ведения войн в Древней Греции.

Ключевые слова: агон, Древняя Греция, спорт, война
